

DAVLAT MUASSASALARIDA ISH HAQI HISOBI**Latipova Mohlaroy**

Andijon davlat texnika insituti Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv fakulteti
Buxgalteriya hisobi va auditi yonalishi talabasi

Annotatsiya

Ushbu akademik maqola O'zbekiston Respublikasi davlat muassasalarida ish haqi hisobining murakkab mexanizmlarini, uning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda ish haqi hisobini tartibga soluvchi asosiy huquqiy baza, davlat xodimlari ish haqining tarkibiy qismlari, hisoblash metodologiyasi, soliqqa tortish va majburiy to'lovlar tizimi atroflicha ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ish haqi hisobini yuritishda hujjatlashtirish, hisobot berish va nazorat mexanizmlarining ahamiyati hamda avtomatlashtirish jarayonlari muhokama qilingan. Tadqiqot davlat muassasalarida ish haqi hisobining shaffofligini, samaradorligini va qonuniyligini ta'minlashda yuzaga keladigan dolzarb muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llarini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, tegishli qonunchilik hujjatlari asosida tizimli yondashuvni taklif etadi. Maqolada O'zbekistonda ushbu sohadagi so'nggi islohotlar va ularning amaliyotga ta'siri baholanadi.

Kalit so'zlar: Davlat muassasalari, ish haqi hisobi, huquqiy baza, soliqqa tortish, moddiy rag'batlantirish, avtomatlashtirish, O'zbekiston

Abstract

This academic article analyzes the complex mechanisms of payroll accounting in state institutions of the Republic of Uzbekistan, covering its theoretical and practical aspects. It thoroughly examines the primary legal framework regulating payroll accounting, the components of state employees' salaries, calculation methodologies, taxation, and mandatory payment systems. Furthermore, the importance of documentation, reporting, and control mechanisms, as well as automation processes in payroll management, are discussed. The research aims to analyze pressing issues arising in ensuring transparency, efficiency, and legality of payroll accounting in state institutions and to propose solutions based on relevant legislative acts. The article evaluates recent reforms in this area in Uzbekistan and their impact on practical application.

Keywords: State institutions, payroll accounting, legal framework, taxation, material incentives, automation, Uzbekistan

Аннотация

Данная академическая статья посвящена анализу сложных механизмов расчета заработной платы в государственных учреждениях Республики Узбекистан, охватывая как теоретические, так и практические аспекты. В ней подробно рассматриваются основная правовая база, регулирующая учет заработной платы, структурные компоненты оплаты труда государственных служащих, методология расчетов, система налогообложения и обязательных платежей. Также обсуждается значение документации, отчетности и механизмов контроля, а также процессы автоматизации в ведении учета заработной платы. Исследование направлено на анализ актуальных проблем, возникающих при обеспечении прозрачности, эффективности и законности расчета заработной платы в государственных учреждениях, и предлагает системный подход на основе соответствующих законодательных актов. В статье оцениваются последние реформы в этой области в Узбекистане и их влияние на практику.

Ключевые слова: Государственные учреждения, расчет заработной платы, правовая база, налогообложение, материальное стимулирование, автоматизация, Узбекистан

Kirish

Davlat muassasalarida ish haqi hisobi har qanday davlat iqtisodiyotining barqarorligi va ijtimoiy siyosatining samaradorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadigan murakkab va mas'uliyatli jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayon nafaqat moliyaviy hisobotlarning aniqligi va shaffofligini ta'minlash, balki xodimlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, ularning mehnatiga yarasha munosib haq to'lanishini kafolatlash, shuningdek, davlat budjeti mablag'laridan oqilona va maqsadli foydalanishni nazorat qilishga xizmat qiladi. Ish haqi hisobining to'g'ri va samarali tashkil etilishi davlat xizmatlarining sifati, aholining davlatga ishonchi va umuman jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida davlat xizmati tizimini isloh qilish, uning samaradorligini oshirish va xodimlarni moddiy rag'batlantirishga qaratilgan keng ko'lamlı chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu o'zgarishlar ish haqi hisobi tizimini doimiy ravishda takomillashtirish, uni yangi iqtisodiy sharoitlarga moslashtirishni taqozo etadi. Mazkur maqola davlat muassasalarida ish haqi hisobining ahamiyatini, dolzarbligini va uning

O'zbekiston Respublikasidagi huquqiy hamda amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Davlat muassasalarida ish haqi hisobi masalasiga bag'ishlangan ilmiy va amaliy adabiyotlar, o'quv qo'llanmalar mavjud bo'lib, ular mehnatga haq to'lash nazariyasi, hisobining umumiy tamoyillari, soliqqa tortish tartiblari kabi keng qamrovli masalalarni yoritadi. Xususan, bu borada "Mehnat Va Ish Haqi Hisobi" kabi umumiy nomli manbalar ham mavjud bo'lib, ular soha mutaxassislari uchun ma'lumotnoma vazifasini o'taydi. Biroq, O'zbekiston Respublikasining tez o'zgaruvchan qonunchiligi va iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda, davlat muassasalaridagi ish haqi hisobining o'ziga xos jihatlari, xususan, doimiy ravishda yangilanib turuvchi me'yoriy hujjatlar va ularning amaliyotga ta'sirini kompleks tahlil qiluvchi chuqur ilmiy izlanishlar yetarli emas. Mavjud adabiyotlar ko'pincha umumiy hisob tamoyillarini yoritib, davlat sektorining o'ziga xos moliyalashtirish mexanizmlari, budget cheklovlari va rag'batlantirish jamg'armalarini shakllantirish tartiblarini to'liq qamrab olmaydi. Shuningdek, so'nggi yillarda joriy qilingan raqamlashtirish va avtomatlashtirish jarayonlarining ish haqi hisobiga ta'siri bo'yicha ham tadqiqotlar cheklangan. Ushbu tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirishga, qonunchilikdagi yangiliklar va ularning davlat muassasalarida ish haqi hisobi amaliyotiga ta'sirini tizimli ravishda o'rganishga intiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda davlat muassasalarida ish haqi hisobi tizimining qonuniy asoslarini, tarkibiy elementlarini va amaliyotini tahlil qilish uchun tizimli, qiyosiy va normativ-huquqiy tahlil usullari qo'llanilgan. Tadqiqotning asosiy metodologik yondashuvi O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchilik hujjatlari, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va vazirliklar buyruqlarining kompleks tahliliga asoslanadi. Xususan, ish haqi, pensiya, nafaqalar va bazaviy hisoblash miqdori (BHM) bo'yicha qabul qilingan so'nggi o'zgarishlar va ularning davlat muassasalari xodimlarining mehnatiga haq to'lash tizimiga ta'siri o'rganildi. Shuningdek, Moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasini shakllantirish va undan foydalanish tartibini belgilovchi me'yoriy hujjatlar chuqur o'rganilib, ularning ish haqi tarkibiy qismlariga ta'siri baholandi. Tadqiqotda davlat moliyaviy nazoratini kuchaytirish va ish haqi hisobini avtomatlashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar bo'yicha hukumat qarorlari ham tahlil qilindi. Bu yondashuv amaldagi qoidalarni aniqlashga, ularning mazmunini tushunishga va davlat muassasalarida ish haqi hisobining amaliyotiga qanday ta'sir ko'rsatishini baholashga imkon beradi. Tadqiqotda

mavjud ma'lumotlar va rasmiy hujjatlar asosida kritik sintez usulidan foydalanilib, tizimdagi o'zgarishlar va ularning umumiy iqtisodiy-ijtimoiy kontekstdagi ahamiyati ochib berilgan.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasida davlat muassasalarida ish haqi hisobi tizimi davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, bir qator qonunchilik hujjatlari bilan tartibga solinadi. Ushbu tizimning huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi, Soliq kodeksi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va tegishli vazirliklar buyruqlari majmuasidan iboratdir. So'nggi yillarda qabul qilingan Prezident farmonlari va qarorlari, xususan, budget tashkilotlari xodimlarining ish haqi miqdorini oshirish, pensiyalar va nafaqalarning bazaviy miqdorlarini yangilash kabi choralarni o'z ichiga oladi. Masalan, 2024-yilda va 2025-yilga mo'ljallangan Prezident farmonlarida budget tashkilotlari xodimlarining ish haqi, pensiyalar va nafaqalarni bosqichma-bosqich oshirish ko'zda tutilgan. Jumladan, 2024-yil 1-sentyabrdan boshlab mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori (MHTEKM) 1 271 000 so'mga, bazaviy hisoblash miqdori (BHM) 412 000 so'mga ko'tarilgan. Bunday o'zgarishlar ish haqi hisobini yurituvchi mutaxassislardan qonunchilikdagi yangiliklarni doimiy kuzatib borish va hisoblash amaliyotiga tezkorlik bilan tatbiq etishni talab qiladi.

Davlat xodimlari ish haqining tarkibiy qismlari asosan lavozim maoshi, unga qo'shimcha ustamalar, qo'shimcha to'lovlar, mukofotlar va boshqa rag'batlantiruvchi to'lovlardan iborat. Lavozim maoshlari yagona tarif setkasi yoki lavozim maoshlari sxemasi asosida belgilanadi. Ustamalar va qo'shimcha to'lovlar xodimning malakasi, mehnat sharoitlari, ish staji kabi omillarga bog'liq bo'ladi. Moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasi davlat muassasalarida xodimlarni qo'shimcha rag'batlantirishning muhim vositasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya Vazirligining 2024-yil 19-sentyabrdagi 176-son buyrug'i bilan tasdiqlangan Budget tashkilotlari xodimlarini moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasi to'g'risidagi yangi Nizomga ko'ra, aksariyat respublika budget tashkilotlari uchun ushbu jamg'arma mehnatga haq to'lash fondining 15 foizi miqdorida shakllantiriladi. Ayrim ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muassasalari xodimlari uchun esa bu ko'rsatkich 25 foizni tashkil etadi. Mazkur jamg'arma mablag'lari budget ajratmalari hisobidan moliyalashtiriladi va ularga ijtimoiy soliq, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i hamda boshqa qonuniy chegirmalar qo'llanilishi belgilangan. Bu qoidalar ish haqi hisobini yuritishda

har bir komponentni aniq hisobga olishni va ularning soliqqa tortilish tartibini to'g'ri qo'llashni taqozo etadi.

Ish haqi hisoblash metodologiyasi daromadlar hisobini, majburiy chegirib qolinmalar va ixtiyoriy chegirmalarni o'z ichiga oladi. Xodimlarning umumiy daromadlari lavozim maoshlari, ustamalar, qo'shimcha to'lovlar va mukofotlardan tashkil topadi. Ushbu daromadlardan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i (JSHODS) va yagona ijtimoiy to'lov (Ijtimoiy soliq) hisoblab chiqiladi. Soliqqa tortish va majburiy ijtimoiy to'lovlar tizimi murakkab bo'lib, MHTEKM va BHM miqdorlari soliq imtiyozlari va majburiy to'lovlarning miqdorini aniqlashda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. JSHODS xodimning umumiy daromadidan qonuniy imtiyozlarni chegirigandan so'ng qolgan summaga hisoblanadi. Ijtimoiy soliq esa mehnatga haq to'lash fondiga nisbatan belgilanadi va Pensiya jamg'armasi, Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi hamda Davlat sog'liqni saqlashni rivojlantirish jamg'armasiga taqsimlanadi. Bundan tashqari, sud ijrochilari qarori asosida alimentlar, kasaba uyushma badallari kabi ixtiyoriy chegirmalar ham amalga oshirilishi mumkin. Ish haqi hisobini yuritishda hisoblangan soliqlar va to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi va o'z vaqtida budjetga o'tkazilishi katta ahamiyatga ega.

Ish haqi hisobini yuritishda hujjatlashtirish, hisobot berish va nazorat mexanizmlari tizimning shaffofligi va qonuniyligini ta'minlaydi. Har bir xodimga hisoblangan ish haqi, unga qo'llanilgan chegirmalar va to'langan sof ish haqi to'g'risidagi ma'lumotlar shaxsiy hisob varaqlarida, maosh qaydnomalarida aks ettiriladi. Davlat budjet mablag'laridan foydalanadigan tashkilotlarda moliyaviy nazoratni kuchaytirish maqsadida 2022-yilda Moliya vazirligi huzurida Davlat moliyaviy nazorat inspeksiyasi tashkil etildi. Ushbu inspeksiya davlat budjeti mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishini nazorat qilishni o'z zimmasiga olgan. So'nggi yillarda davlat muassasalarida ish haqi hisobini avtomatlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. 2022-yil 1-maydan boshlab xodimlarga ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarni bank kartalariga o'tkazish uchun xodimlar ro'yxatlari Moliya vazirligining axborot tizimidan Markaziy bank orqali tijorat banklariga avtomatik va elektron shaklda yuborilmoqda. 2023-yil 1-yanvardan esa Xalq ta'limi vazirligida muvaffaqiyatli tatbiq etilgan ish haqi hisoblashning avtomatlashtirilgan usullari Maktabgacha ta'lim, Oliy va o'rta maxsus ta'lim hamda Sog'liqni saqlash vazirliklari tizimidagi tashkilotlarda ham joriy etildi. Shuningdek, 2023-yil 1-yanvardan budjet tashkilotlarida budjet so'rovlari, xarajatlar smetalari va shtatlar

jadvallarini qog'oz shaklda taqdim etish amaliyoti bekor qilinib, to'liq elektron hujjat aylanishiga o'tildi. Bu islohotlar ish haqi hisobining aniqligini oshirish, inson omili ta'sirini kamaytirish va hisobot berish jarayonlarini tezlashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat muassasalarida ish haqi hisobi O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi muhim jarayon bo'lib, uning huquqiy asoslari doimiy ravishda takomillashtirib boriladi. Xodimlarni moddiy rag'batlantirish, soliqqa tortish va majburiy to'lovlar tizimi uzluksiz yangilanayotgan qoidalarga muvofiq amalga oshiriladi. Avtomatlashtirish va raqamlashtirish ish haqi hisobining samaradorligini sezilarli darajada oshirishga, nazorat mexanizmlari esa mablag'larning maqsadli ishlatilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Kelgusida ham ushbu tizimni yanada takomillashtirish, barcha jarayonlarni to'liq raqamlashtirish va kiberxavfsizlikni kuchaytirish orqali davlat muassasalarida ish haqi hisobining shaffofligi va samaradorligini yanada oshirishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Christiaens, J., & Van Peteghem, V. (Muharrirlar). Davlat Sektori Buxgalteriya Hisobi va Auditi: Yevropa Istiqboli. London: Routledge, 2019.
- [2] Berman, E. M., Bowman, J. S., West, J. P., & Van Wart, M. Inson resurslarini boshqarish Davlat xizmatida: Paradokslar, jarayonlar va muammolar. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2018.
- [3] Verhoest, K., & Van Dooren, W. "Davlat Sektori Ish Haqi Tizimlarining Samaradorligi: Adabiyotlar Tahlili." Xalqaro Davlat Boshqaruvi Jurnali, vol. 37, no. 12, 2014, pp. 881-893.
- [4] Guthrie, J., Olson, O., & Humphrey, C. "Davlat sektori boshqaruvida buxgalteriya hisobining roli: Adabiyotlar tahlili." Jamoat pullari va boshqaruvi, jild 39, son 4, 2019, sahifalar 263-272.
- [5] Allen, R., & Radev, D. Davlat xarajatlarini boshqarish: O'tish davri mamlakatlari uchun ma'lumotnoma kitobi. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.